

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته روان شناسی تربیتی

عنوان:

مقایسه شیوه‌های فرزندپروری والدین با تحصیلات دانشگاهی با والدین بدون
تحصیلات دانشگاهی

استاد راهنما:

خانم دکتر گلنار مهران

استاد مشاور:

آقای دکتر مرتضی منادی

دانشجو:

رقیه توکلی

بهمن ۹۰

کلیه دستاوردهای این تمقیق متعلق به دانشگاه الزهراء(س) است.

قدردانی و تشکر

بی شک هیچ انسانی به تنهایی آفریننده نیست و در پس هر آفریده‌ای کسانی هستند که از سر لطف و لذت یاری

رسان آفریننده اند.

از خانواده عزیزم که در تمام مراحل زندگی حامی و پشتیبان من بودند و از
ابتدای مراحل تحصیل تا کنون باز خودگذشتگی و فداکاری مسیر تحصیل را برایم هموار
کردند کمال تشکر را دارم.

همچنین از زحمات استادان ارجمندم سرکار خانم دکتر گلنار مهران و جناب آقای مرتضی منادی که بارها به من

ارزنده‌شان هدایت کننده اینجانب در مسیر این پژوهش بودند بی نهایت سپاسگزارم.

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف مقایسه شیوه‌های فرزندپروری والدینی که تحصیلات دانشگاهی دارند با والدینی که فاقد تحصیلات دانشگاهی‌اند انجام گرفته است. شیوه‌هایی که والدین برای تربیت فرزند خود بکار می‌گیرند بر جنبه‌های مختلف زندگی کودک اثر می‌گذارد، این شیوه‌ها خود نیز تحت‌تاثیر مولفه‌های مختلف از جمله تحصیلات والدین هستند که در این پژوهش نقش تحصیلات در دو سطح دانشگاهی و غیردانشگاهی در نوع شیوه‌های فرزندپروری والدین بررسی شده است. برای به دست آوردن یافته‌ها و اطلاعات، براساس شیوه پژوهش کیفی با تعدادی از والدین که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند مصاحبه‌هایی انجام شده است. تعداد والدینی که با آنان مصاحبه شده، ۲۰ نفر بودند که شامل دو گروه ۱۰ نفره؛ والدین با تحصیلات دانشگاهی و والدین بدون تحصیلات دانشگاهی شهر چمرستان در استان مازندران بوده است. مصاحبه محقق‌ساخته و از نوع نیمه ساختاریافته بوده و اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌ها با استفاده از شیوه تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفته و نتایج حاکی از وجود تفاوت در شیوه‌های فرزندپروری دو گروه بوده که این شیوه‌های متفاوت هماهنگ با الگوی فرزندپروری بامریند بوده است. یافته‌ها نشان داده هر سه نوع شیوه فرزندپروری (مقتدرانه، سهل‌گیر، استبدادی) در هر دو گروه نمونه وجود داشته اما شیوه فرزندپروری والدین با تحصیلات دانشگاهی نسبت به والدین فاقد تحصیلات دانشگاهی بیشتر متمایل به سمت شیوه مقتدرانه بوده؛ در صورتی که در والدینی که تحصیلات دانشگاهی نداشتند بیش از والدین با تحصیلات دانشگاهی گرایش به سمت شیوه استبدادی بوده است. همچنین یافته‌ها نشان داده پدر و مادر با تحصیلات دانشگاهی در زمینه شیوه‌های تربیتی و نحوه برخورد با فرزند خود بیشتر از پدر و مادر فاقد تحصیلات دانشگاهی با یکدیگر تفاهم داشته و به میزان بیشتری وقت صرف گفتگو با فرزند خود می‌نمودند.

كلمات كلىدى: سهل گير، مستبد، مقتدر، تحصيلات والدين

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش

مقدمه.....	۱
۱-۱ بیان مسئله.....	۳
۱-۲ هدف پژوهش.....	۵
۱-۳ اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۵
۱-۴ پرسش‌های پژوهش.....	۷
۱-۵ تعاریف عملیاتی و مفهومی اصطلاحات.....	۷

فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش

مقدمه.....	۱۰
الف) ادبیات پژوهش.....	۱۰
۲-۱ تعریف خانواده.....	۱۰
۲-۲ انواع خانواده.....	۱۳
۲-۳ نظریه‌ها.....	۱۵
۲-۳-۱ نظریه جامعه‌شناختی خانواده.....	۱۶
۲-۳-۲ نظریه سیستمی.....	۱۷
۲-۳-۳ نظریه یادگیری.....	۱۸

- ۱۹..... نظریه تصورات اجتماعی.....۲-۳-۴
- ۲۰..... نظریه تعامل گرایی نمادین.....۲-۳-۵
- ۲۱..... تعریف شیوه‌های فرزندپروری.....۲-۴
- ۲۲..... تاریخچه شیوه‌های فرزندپروری.....۲-۵
- ۲۳..... ابعاد شیوه‌های فرزندپروری.....۲-۶
- ۲۷..... الگوهای فرزندپروری.....۲-۷
- ۲۷..... الگوهای فرزندپروری بامریند.....۲-۷-۱
- ۳۳..... الگوی زیگلمن.....۲-۷-۲
- ۳۵..... پیامدهای شیوه‌های فرزندپروری.....۲-۸
- ۳۸..... اثربخش‌ترین شیوه فرزندپروری.....۲-۹
- ۳۹..... عوامل تاثیرگذار بر شیوه‌های فرزندپروری.....۲-۱۰
- ۴۶..... تحصیلات.....۲-۱۱
- ۴۸..... (ب) پیشینه پژوهش.....
- ۴۸..... (۱) پژوهش‌های خارجی.....
- ۵۰..... (۲) پژوهش‌های داخلی.....
- ۵۵..... جمع‌بندی.....۲-۱۲

فصل سوم: روش پژوهش

مقدمه.....	۵۷
۳-۱ روش پژوهش.....	۵۷
۳-۲ جامعه آماری.....	۵۸
۳-۳ نمونه آماری.....	۵۸
۳-۴ روش نمونه گیری.....	۵۹
۳-۵ ابزار جمع آوری اطلاعات.....	۵۹
۳-۶ نحوه اجرای مصاحبه.....	۶۰
۳-۷ تجزیه و تحلیل داده‌ها.....	۶۱

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل

مقدمه.....	۶۴
۴-۱ تحلیل مصاحبه.....	۶۶
۴-۱-۱ گفتگو.....	۶۸
۴-۱-۲ اجرای قوانین و مقررات.....	۷۱
۴-۱-۳ تصمیم گیری و نظرخواهی.....	۷۴
۴-۱-۴ تشویق و تنبیه.....	۷۶
۴-۱-۵ ابزار احساسات.....	۸۰

۸۳.....	۴-۱-۶ مسولیت پذیری.....
۸۶.....	۴-۱-۷ تفاهم والدین.....
۸۹.....	۴-۱-۸ انتظارات و توقعات.....
۹۲.....	۴-۱-۹ اهمیت به وضعیت تحصیلی.....
۹۵.....	۴-۱-۱۰ روابط دوستانه.....
۹۸.....	۴-۱-۱۱ نظارت و کنترل.....
۱۰۰.....	۴-۲ شیوه‌های فرزندپروری متفاوت.....
۱۰۴.....	۴-۳ جمع‌بندی.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۱۰۶.....	مقدمه.....
۱۰۶.....	۵-۱ شیوه‌های متفاوت فرزندپروری.....
۱۳۴.....	بحث و نتیجه‌گیری.....
۱۳۷.....	محدودیتها.....
۱۳۷.....	پیشنهادها.....
۱۳۸.....	منابع فارسی.....
۱۴۷.....	منابع انگلیسی.....

پیوستها:

سوالات مصاحبه

نمونه مصاحبه

چکیده انگلیسی

فهرست جداول

- جدول ۴-۱ : مشخصات والدین..... ۶۵
- جدول ۴-۲ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۶۸
- جدول ۴-۳ : گفتگو..... ۶۹
- جدول ۴-۴ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۷۱
- جدول ۴-۵ : اجرای قوانین و مقررات..... ۷۲
- جدول ۴-۶ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۷۴
- جدول ۴-۷ : تصمیم‌گیری و نظرخواهی..... ۷۵
- جدول ۴-۸ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۷۷
- جدول ۴-۹ : تشویق و تنبیه..... ۷۸
- جدول ۴-۱۰ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۸۰
- جدول ۴-۱۱ : ابراز احساسات..... ۸۱
- جدول ۴-۱۲ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۸۳
- جدول ۴-۱۳ : مسولیت‌پذیری..... ۸۴
- جدول ۴-۱۴ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۸۶
- جدول ۴-۱۵ : تفاهم والدین..... ۸۷
- جدول ۴-۱۶ : نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۸۹

- جدول ۱۷-۴: انتظارات و توقعات..... ۹۰
- جدول ۱۸-۴: نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۹۲
- جدول ۱۹-۴: اهمیت به وضعیت تحصیلی..... ۹۳
- جدول ۲۰-۴: نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۹۵
- جدول ۲۱-۴: روابط دوستانه..... ۹۶
- جدول ۲۲-۴: نمونه پاسخ مصاحبه‌شوندگان..... ۹۸
- جدول ۲۳-۴: نظارت و کنترل..... ۹۹
- ۴-۲۴ شیوه‌های فرزندپروری..... ۱۰۳

فصل اول: کلیات پژوهش

مقدمه:

خانواده ارزنده‌ترین ساختار و غنی‌ترین بستر جهت رشد و تکامل و تعالی ویژگی‌های جسمانی، رفتاری و شخصیتی می‌باشد. قدمت این نهاد به اندازه طول تاریخ بشریت بوده و ارزش و اهمیت آن به اندازه انسانیت انسان می‌باشد. انسانی که امروزه در مسیر سالم زیستن خود و انطباق با دنیای پیرامون با موانع و ناکامی‌های زیادی برخورد می‌نماید، به ناچار در محیطی به نام خانواده تولد یافته و حرکت در مسیر زندگی را با تاثیرپذیری شدید از این محیط ادامه می‌دهد. خانواده اثر ذاتی در پی‌ریزی رفتار فردی و برانگیختن روح زندگی و آرامش درونی فرد دارد. خانواده اولین کانونی است که فرد در آن احساس امنیت می‌کند و نخستین نهاد اجتماعی است که فرد را مورد پذیرش و حمایت خود قرار می‌دهد. ساختار و فضای روانی خانواده که ترکیب کلی و مجموعه روابط بین اعضای آن می‌باشد، هر کدام به گونه‌ای خاص عملکرد و رفتار فرد را در جهت کنار آمدن با فشارهای روانی، اضطرها، ترسها و سایر محرک‌های ناخوشایند تحت تاثیر قرار می‌دهند (اسلمی، ۱۳۸۰).

پژوهش‌های وسیعی که در زمینه برخورد والدین با فرزندانشان صورت گرفته حاکی از آن است که روش‌های تربیتی، الگوهای رفتاری و واکنش‌های والدین که تحت عنوان شیوه‌های فرزندپروری مورد بحث قرار می‌گیرد اثرات طولانی‌مدت و عمیقی بر رفتار، عملکرد، ایجاد سازگاری‌های مختلف در فرزندان و بطور کلی در رشد همه جانبه آنان دارد. شیوه‌های فرزندپروری که والدین جهت تربیت فرزندان خود بکار می‌گیرند با یگدیگر تفاوت دارند زیرا خانواده‌ها از نظر موقعیت اجتماعی، وضع اقتصادی، افکار و عقاید، آداب و رسوم، ایده‌ها و آرزوها، میزان محبت والدین، جو عاطفی خانواده، موقعیت کودک در خانواده، فقدان والد یا والدین، اشتغال مادر و تحصیلات والدین متفاوتند. بنابراین در زمینه تاثیرگذاری خانواده بر فرزندان جهات مختلف خانوادگی باید مورد بررسی قرار گیرد. در این پژوهش نیز تحصیلات

والدین (در سطح دانشگاهی و غیردانشگاهی)، به عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار بر شیوهی
فرزندپروری والدین مورد بررسی قرار گرفت.

۱-۱ بیان مسئله:

خانواده اولین و مهمترین جایگاه شکل‌گیری شخصیت انسان است و نخستین آموزشگاهی که کودک نگرش نسبت به خود، زندگی و مردم را در آن می‌آموزد. بنا به گفته‌ی ستیر^۱، پدران و مادران معلمینی هستند که در مشکل‌ترین مدرسه‌ی دنیا برای آدم‌سازی خدمت می‌کنند. مدرسه‌ای که مدیر و معلم آن خودشان هستند (کرباسی، ۱۳۸۶). خانواده بنیادی‌ترین و اصلی‌ترین نهاد اجتماعی است که نیازهای مادی، روانی، عاطفی، اقتصادی، رفاهی و معنوی انسان‌ها را پاسخ داده و برطرف می‌کند. این در حالی است که خانواده اولین محیط جامعه‌پذیری هر انسانی نیز می‌باشد. و اهمیت خانواده در شکل و ساختار و کارکرد شخصیت روانی و هویت فرهنگی فرزندان در هر جامعه‌ای بر هیچ‌کس پوشیده نیست (منادی، ۱۳۸۵).

تقریباً همه‌ی والدین دوست دارند که پدر یا مادر خوبی باشند و فرزندان‌شان را به گونه‌ای شایسته تربیت نمایند و کودک را با ارزش‌های خود در جامعه آشنا کنند به گونه‌ای که رفتار کودک در خانه و اجتماع قابل قبول باشد. در این راستا والدین راهبردها و آموزش‌هایی را اعمال می‌کنند که به آن شیوه‌های فرزندپروری گفته می‌شود (جمشیدی عینی، ۱۳۷۶).

شیوه‌های فرزندپروری را می‌توان مجموعه یا منظومه‌ای از رفتارها، که تعاملات والد-کودک را در طول دامنه گسترده‌ای از موقعیت‌ها توصیف می‌کند در نظر گرفت (ماسن، ۱۳۸۳). بیابانگرد (۱۳۸۶)، سه نوع شیوه‌ی فرزندپروری را این‌گونه بیان می‌کند: ۱- فرزندپروری استبدادی، ۲- فرزندپروری مقتدر، ۳- فرزندپروری سهل‌گیرانه. لطف‌آبادی (۱۳۸۷)، علاوه بر این سه شیوه، به شیوه چهارمی که فرزندپروری بی‌کفایت و طردکننده خوانده می‌شود نیز اشاره می‌کند. این شیوه‌های فرزندپروری در دو بعد با هم تفاوت دارند: ۱- بعد پذیرندگی- پاسخدهندگی و ۲- بعد توقع داشتن-کنترل. بعد اول به بررسی رابطه گرم بودن والدین با

^۱.satir

فرزندان می‌پردازد و حدود آن از رفتاری پاسخ‌دهنده و پذیرا و کودک‌محور آغاز می‌شود و به رفتاری بی‌توجه و طردکننده که مرکز آن بر نیازها و امیال والدین گذاشته شده است، ختم می‌شود. بعد دوم، کنترل والدین بر کودک را بررسی می‌کند و از رفتاری محدودکننده و باز-خواست‌کننده تا روشی آسانگیر و بی‌ادعا متغیر است (استافورد، ۱۳۷۷).

تحصیلات یکی از متغیرهایی است که بر نوع روشی که والدین برای تربیت فرزند خود استفاده می‌کنند اثر می‌گذارد و جنبه‌های مختلف زندگی کودک را تحت الشعاع قرار می‌دهد. پشین (۱۳۸۸)، اظهار می‌دارد که والدین اکثر بزهکاران سطح تحصیلات پایینی دارند، در این پژوهش مصاحبه با تعدادی از نوجوانان بزهکار نشان داده که اکثراً والدین آنها بی‌سواد بوده‌اند یا سطح تحصیلات پایینی داشته‌اند. کهن و شولر^۱ (۱۹۹۹)، معتقدند که سطح تحصیلات والدین نقش مهمی را در زمینه ارزش‌های اجتماعی و صلاحیت تحصیلی فرزندان ایفا می‌کند زیرا انعطاف‌پذیری ذهن والدین تحصیل‌کرده جهت‌گیری‌های مشخصی را در نیازمندی‌های حرفه‌ای و اولویت‌های شغلی کودکان ایجاد می‌کند (اعتصامی‌پور، ۱۳۸۳). شفر^۲ (۱۹۹۹)، تحصیلات پایین والدین و شیوه برخورد سخت‌گیرانه آنها با فرزندان را عامل بسیار بااهمیتی در پایین افتادن هوش‌بهر و عدم رشد شناختی مطلوب کودک می‌داند. هریس و الن^۳ (۱۹۹۹)، نشان داده‌اند که والدین با سطوح سواد بالاتر روش‌های مناسب قابل‌ترویجی را برای رشد و تربیت فرزندانشان بکار می‌برند (علی‌محمدی، ۱۳۷۵).

^۱.Cohen & Schuler

^۲.Shaffer

^۳.Harris & Allen

نتایج این پژوهش‌ها نشانگر تأثیری است که شیوه‌های فرزندپروری و تحصیلات والدین بر جنبه‌های مختلف زندگی کودکان دارد. اما اینکه آیا بین تحصیلات والدین و شیوه‌های فرزندپروری آنها رابطه‌ای وجود داد یا نه، پژوهش عمیقی صورت نگرفته است در صورتی که هر کدام از این متغیرها (شیوه‌های فرزندپروری، تحصیلات)، تأثیرات زیادی در روند رشد و پرورش صحیح کودکان دارند و رابطه‌ی بین آنها می‌تواند بطور مستقل موضوع پژوهش باشد. این پژوهش نیز به دنبال بررسی اثری است که تحصیلات در سطح دانشگاهی و غیردانشگاهی می‌تواند بر شیوه فرزندپروری والدین بگذارد.

۱-۲ هدف پژوهش:

هدف این پژوهش مقایسه‌ی والدین با تحصیلات دانشگاهی و غیر دانشگاهی در زمینه‌ی شیوه‌های فرزندپروری آنان است تا مشخص گردد هر یک از چه شیوه‌هایی برای تربیت فرزندان خود استفاده می‌کنند.

۱-۳ اهمیت و ضرورت پژوهش:

خانواده اولین و مهمترین محیطی است که کودک در آن از کیفیت روابط انسانی آگاهی پیدا می‌کند. طبق تحقیقات بیشتر روانشناسان و جامعه‌شناسان، تجارب سال‌های اول کودکی که معمولاً در خانواده ایجاد می‌گردد، سازنده و زیربنای شخصیت و رفتار بعدی کودک است، اگر والدین نتوانند در تربیت فرزندان خود از روش‌های صحیح استفاده کنند، کودک به لحاظ شخصیتی دچار مشکل می‌گردد و پیامدهای آن بر خود کودک، خانواده و جامعه اثرات سوء می‌گذارد. در مواقعی که خانواده بتواند با روابط آموزشی، فرزند را به سمت خود جذب کند،

تأثیر نیروهای دیگر (رسانه، مدرسه، همسالان، جامعه)، حتی در صورتی که مخالف با فرهنگ رایج خانواده باشند به حداقل خواهد رسید و در صورت موافقت نیز تشدید خواهد شد. در صورتیکه خانواده نقش دافعه را نسبت به فرزندان داشته باشد طبیعتاً منابع دیگر که رابطه‌ای بهتر و آموزشی‌تر از خانواده ایجاد کنند، می‌توانند بر روی چگونگی شخصیت‌روانی، اجتماعی، و فرهنگی فرزندان اثر بسزایی داشته باشند. در صورتیکه اگر رابطه خانواده، رابطه‌ای بر اساس دموکراسی باشد، فرزند بیشتر به سوی خانواده تمایل نشان خواهد داد و جنبه اجتماعی شدن او بیشتر تقویت شده و نقش فعال‌تری را در جامعه ایفا می‌کند و در غیر این صورت منزوی شده و با محیط اطراف خود منفعلانه برخورد خواهد کرد (منادی، ۱۳۸۵).

با توجه به این واقعیت‌ها که خانواده و شیوه‌هایی که برای تربیت فرزندان خود بکار می‌گیرند نقش بسزایی در پرورش فرزندان سالم و خالق دارد و آینده‌سازان فردای جامعه، تصمیم‌گیرندگان، مجریان و والدین فرزندان فردای جامعه، فرزندان امروز خواهند بود لازم است عوامل اثرگذار بر شیوه‌های فرزندپروری والدین مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد و تحصیلات نیز که به عنوان یکی از متغیرهایی که می‌تواند در نوع فرزندپروری تأثیر داشته باشد باید بررسی گشته و مشخص شود که تحصیلات در چه سطحی می‌تواند به والدین در جهت تربیت بهتر و کارآمدتر کمک کند.